

ЗАСТОСУВАННЯ ПРАВИЛА ЕСТОППЕЛЬ ЯК ЗАСІБ ЗАХИСТУ ВІД НЕДОБРОСОВІСНОЇ ПОВЕДІНКИ

Правило естоппель є інструментом боротьби з недобросовісною непослідовною процесуальною поведінкою і зловживанням сторін. Правовим наслідком правила естоппель є втрата права в зв'язку з оцінкою судом фактичної поведінки сторін та її добросовісності. Втрата права застосовується як результат непослідовної та недобросовісної процесуальної поведінки, яка з точки зору юридичних фактів є вчинком, оскільки правові наслідки виникають всупереч наміру особи, що вчинила даний правочин.

М. М. Агарков зауважив те, що «... прихильники теорії зловживання правом повинні сформулювати критерії, які представлять суду, в якому напрямку він повинен користуватися наданими йому повноваженнями ...» [1, с. 104]. Тому з метою його правильного застосування в процесуальному законі повинні бути сформульовані умови застосування та визначено межі дії правила естоппель [2, с. 65].

Для застосування правила естоппель необхідна наявність, як мінімум, трьох обов'язкових умов, які можна визнати «*conditio sine qua non*» естоппель.

Першою невід'ємною умовою застосування естоппель є те, що виникнення довіри в іншій стороні має бути поставлено особі, якій протиставляється естоппель.

Друга обов'язкова умова для застосування правила естоппель – це виникнення обґрунтованої довіри у добросовісної сторони.

Третьою умовою для застосування правила естоппель є явна несправедливість підриву довіри.

Сама по собі суперечлива поведінка не заборонена. Заборона суперечливої поведінки не покликана покарати особу, яка діяла суперечливо. Право блокується через явну несправедливість, яка в конкретних ситуаціях може виникати в результаті суперечливої поведінки. Як вважається, дійсним об'єктом захисту виступає довіра, яка належить попередній поведінці сторони, що в більшості випадків об'єктивується через

адаптацію власної поведінки, яка в зв'язку з подальшою суперечливою поведінкою завдає стороні збитки або тягне для неї серйозні негативні наслідки.

Правило естоппель захищає добросовісну сторону, тому воно знаходить своє застосування тоді, коли довіра особи, викликана поведінкою іншої сторони, хоча і суперечить формальній правовій або фактичній дійсності, але може бути визнана розумною та виправданою. Встановлення обґрунтованості виникнення довіри перш за все передбачає з'ясування того, чи знала сторона довіри про те, що її очікування не відповідають правовій або фактичній дійсності (наприклад, чи знала сторона договору про те, що були порушені обов'язкові вимоги до форми угоди, або що зміст договору носить протизаконний характер).

Для застосування правила естоппель необхідно, щоб довіра, що виникла, була сформована якоюсь поведінкою або заявами недобросовісної сторони. Але саме це формує довіру поведінки, що може бути більш-менш суперечливо (наприклад, в ситуації навмисного обману фактор суперечливості виражений дуже яскраво), а також сама спроба змінити позицію може бути меншою або більшою мірою суперечливою. Наприклад, тут може бути врахована мотивація поведінки непослідовної сторони. Так, несправедливість результату може проявлятися в тому, що недобросовісна сторона користується довірою іншої сторони, отримуючи користь, а коли переваги закінчуються, або в цілому змінилися обставини, вирішує послатися на формальну правову позицію. Чим вище ступінь суперечливості дій особи, тим імовірніше застосування правила естоппель, і навпаки [3, с. 178].

Як ми бачимо, обов'язковими умовами, без яких застосування правила естоппель неможливо, є наявність виправданої довіри у добросовісної особи, свідомість іншої сторони виникнення такої довіри і явна несправедливість підризу довіри, а фактор адаптації поведінки і виникнення збитків в результаті підризу довіри вище зазначений не як беззастережна передумова для застосування правила естоппель, а як один з факторів, що свідчить на користь несправедливості підризу довіри. У ряді ситуацій цей фактор може й не бути. Але слід визнати, що питання про те, чи є адаптація поведінки і шкоди суворо обов'язковою умовою або одним з можливих факторів, що вказують на наявність підстав для застосування правила

естоппель, спірне [4, с. 258].

Отже, будучи реальною нормою права, правило естоппель діє в рамках реальних категорій, визначених конкретною поведінкою держав. У цьому сенсі умоглядне сприйняття, що склалося в гіпотетичному плані в розумінні однієї держави щодо можливого змісту поведінки іншої держави, не може бути достатньою підставою для Міжнародного Суду, щоб з повним переконанням правомірності констатувати ситуацію естоппель. Тим самим про включення правила естоппеля в рамках теорії міжнародної відповідальності держав не може йти ніякої мови. Естоппель настає не як наслідок передбачуваного сприйняття від можливих наслідків поведінки однієї держави в розумінні іншої держави, а як результат конкретного недотримання правила послідовності в поведінці держави за обставин заявленої (проявленої) довіри щодо цієї поведінки з боку іншої держави. У режимі реальних категорій правило естоппель спрямоване за характером своєї інституційної побудови на попередження (в плані виключення негативного) порушення правила послідовності в поведінці держав і, відповідно, на підтримку (в плані забезпечення позитивного) суворого дотримання міжнародно-правових зобов'язань в майбутньому.

Джерела:

1. Агарков М. М. Проблема злоупотребления правом в советском гражданском праве // Цивилистическая практика. Информационный бюллетень. – Екатеринбург, 2002, Вып. 5. – С. 97–108.
2. Седова Ж. И., Зайцева Н. В. Принцип эстоппель и отказ от права в коммерческом обороте Российской Федерации. Москва. 2014. 159 с.
3. Муллина Ю. Н. Эстоппель и другие формы воплощения запрета противоречивого поведения в частном праве: сравнительно-правовой анализ. Опыты цивилистического исследования: сборник статей. Выпуск 2. Отв. ред. А. М. Ширвиндт, Н. Б. Щербаков. Москва, 2018. 368 с.
4. Zimmermann R., Whittaker S. Good faith in European contract law. Cambridge University Press, 2000. 754 p.

Науковий керівник – д.ю.н., професор кафедри міжнародного та

*європейського права Національного університету «Одеська
юридична академія» Ківалова Т. С.*